

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Житаря Максима Олеговича на дисертаційну роботу
Чорної Світлани Вікторівни на тему

«Оцінка рівня фінансової безпеки держави в контексті стабілізації соціально-економічного розвитку» виконану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

1. Актуальність теми дослідження

Фінансова безпека держави виконує стратегічну роль у забезпеченні ефективного управління економікою та соціально-економічним розвитком. Змінні умови глобального ринку, фінансові кризи, економічні дисбаланси та інші фактори можуть суттєво впливати на фінансову стійкість країни, її здатності до подолання внутрішніх загроз, а також можливість пристосування до зовнішніх викликів та впливати на світові економічні процеси.

Питання фінансової безпеки держави відповідають принципам та стандартам FATF, які створені для забезпечення міжнародної безпеки та стабільності шляхом протидії фінансовій злочинності. Одним з ключових аспектів, що стосуються фінансової безпеки держави є необхідність впровадження системи запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Державам рекомендується вдосконалювати законодавство, регулювання та наглядові механізми, спрямовані на уникнення фінансової злочинності. Окрім того, за міжнародними стандартами FATF враховується потреба у зміцненні контролю за фінансовими установами, визначення ризиків та моніторинг загроз у фінансовій сфері.

Оцінка фінансової безпеки стає інструментом стратегічного планування та прийняття рішень, спрямованих на забезпечення економічного та соціального розвитку. У світлі сучасних економічних викликів, таких як глобальні пандемії, кліматичні зміни та технологічні революції, оцінка фінансової безпеки стає критично важливою для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку.

Враховуючи зазначене, тема дисертаційної роботи Чорної С.В. присвячена удосконаленню існуючих та формуванню нових теоретико-методичних засад, розробці науково-методологічних та практичних рекомендацій щодо оцінки фінансової безпеки держави в контексті стабілізації соціально-економічного розвитку.

2. Зв'язок теми дисертаційної роботи з науковими планами, програмами, фундаментальними та прикладними дослідженнями

Тематика дисертаційної роботи відповідає державним, галузевим та наднаціональним науковим програмам і темам. Зокрема, дисертаційна робота виконана у відповідності до Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року (Указ Президента України від 11.08.2021 року №347/2021)

прийнятої в рамках Стратегії національної безпеки «Безпека людини – безпека країни» Ради національної безпеки і оборони України (Указ Президента України від 14.09.2020 року №392/2020). Досліджені у роботі питання стосуються реформування фінансових сфер висвітлених у Плані відновлення України розробленого Національною радою з відновлення України від наслідків війни та представленого на Міжнароджній конференції «Ukraine Recovery Conference» – 2022 в Лугано, а саме Матеріалів робочих груп «Відновлення та розвиток економіки», «Функціонування фінансової системи, її реформування та розвиток».

Наукові положення авторки використовувались під час виконання науково-дослідних тем в Сумському державному університеті: «Формування системи забезпечення прозорості публічних фінансів як передумова боротьби з корупцією в Україні» (номер д/р 0118U003585) – визначено закономірності та ризики фінансової безпеки складових фінансової системи України; «Цифровізація та транспарентність публічних, корпоративних та особистих фінансів: вплив на інноваційний розвиток та національну безпеку» (номер д/р 0122U000774) – досліджено вплив інноваційного розвитку на фінансову безпеку національної економіки; «Формування інструментарію детінізації економіки України на основі каузального моделювання траєкторій взаємодії фінансових посередників» (номер д/р 0120U100473) – проаналізовано та систематизовано показники, що можуть застосовуватись для оцінки ймовірності участі фінансових посередників у тіньових операціях на основі опрацювання основних міжнародних та вітчизняних баз даних економічного спрямування, в результаті чого відібрано найбільш релевантні показники для економіко-математичного моделювання оцінки фінансової безпеки держави; «Трансформація фінансової системи та стратегічні пріоритети її розвитку» (номер д/р 0121U114477) – проведено оцінювання та прогнозування рівня фінансової безпеки України.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їхня достовірність.

Науково-теоретичні концепції, практичні висновки та рекомендації, що містяться у дисертації Чорної С.В., відзначаються високим рівнем обґрунтування. Це підтверджується ретельним та всебічним аналізом значного обсягу наукових джерел (205 найменувань, С. 196-217), статистичних даних та інформації. Джерела даних включають в себе відомості від Національного банку України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки, Державної служби статистики, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Організації Об'єднаних Націй, Міжнародних агенцій таких як Company of Allianz, Cofase for trade, The Heritage Foundation, The Economist Intelligence Unit, Social Progress Imperative, Institute for Economics and Peace, Transparency International, інформаційно-аналітичних установ та інших організацій з питань фінансової безпеки. Кількість та якість використаних матеріалів, а також їх

докладний аналіз створюють передумови для забезпечення достовірності використаних статистичних даних та проведених розрахунків.

Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє зробити висновок, що поставленої мети досягнуто, а завдання, що розкривають зміст роботи, виконані в повному обсязі. Цьому сприяли чітка постановка завдань, вірне застосування методів для їх вирішення, логічна послідовність наукового дослідження та чіткість викладення матеріалу.

Дослідження мети та всебічний аналіз об'єкта і предмета дослідження було проведено з використанням загальних методів наукового пізнання, таких як аналіз, синтез, формалізація, історико-логічний метод, логічне узагальнення та структурно-декомпозиційний аналіз при визначенні змісту поняття «фінансова безпека держави», статистичний та економіко-математичний аналізи, системний підхід. Специфічні методи наукового пізнання використано для окремих аспектів дослідження, зокрема компаративний аналіз, метод Харрінгтона, нечітко-логічний підхід, аналіз відповідності, метод головних компонентів, метод відносної нормалізації, експоненціального згладжування, ранжування шкали відповідної градації, метод канонічного аналізу, синергетичний метод та множинний регресійний аналіз. Використання цих методів дало змогу розробити комплекс пропозицій щодо вдосконалення науково-методичних підходів до оцінки фінансової безпеки держави.

Висновки та рекомендації, отримані авторкою, є достовірними і підтверджується відповідним актом про впровадження результатів дисертаційної роботи.

Ці факти свідчать про достатню обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій у дисертації Чорної С.В. та високий ступінь їх достовірності.

4. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз наукових результатів, гіпотез та висновків, отриманих автором у дисертаційній роботі дають підстави стверджувати, що робота містить ряд важливих теоретичних і науково-методичних положень, які спрямовані на удосконалення оцінки фінансової безпеки держави в контексті стабілізації соціально-економічного розвитку.

Наукові результати дисертаційної роботи, які характеризуються науковою новизною

– вперше розроблено науково-методичний підхід щодо оцінювання взаємозв'язку основних детермінант фінансової безпеки держави, які спричинені військовими ризиками, шляхом визначення спільного ефекту впливу між ринковими фінансовими показниками та ступенем розвитку фінансової безпеки держави (С. 178-184);

– удосконалено науково-методичне підґрунтя щодо інтерпретації результатів розрахованого за урядовою секторною методикою загального значення фінансової безпеки держави, з метою якісного вимірювання рівня

фінансової безпеки України у відповідності до позицій рейтингових аналогів, що забезпечує приведення результатів та наближення української практики оцінювання фінансової безпеки держави до міжнародних стандартів економічного середовища (С. 141-147);

– запропоновано методологічний інструментарій оцінювання фінансової безпеки держави на основі побудови мультиплікативної моделі нелінійної згортки релевантних показників прямого та опосередкованого впливу з врахуванням їх пріоритетності й коригуванням з точки зору можливостей і ризику, що дозволило у відповідності до негативного і позитивного ефектів оцінити рівень фінансової безпеки (С. 152-174);

– удосконалено наукові засади моніторингу фінансової безпеки держави шляхом надання рекомендацій щодо підвищення якості оцінювання, контролю та керування управлінськими рішеннями, реформування в контексті повоєнного відновлення, що є відмінною концепцією від наявних положень завдяки врахуванню результативності детермінант, спричинених зміною військових ризиків, а також напрямком їх впливу на фінансову безпеку (С. 185-186);

– набули подальшого розвитку трактування змістовної сутності поняття «фінансова безпека держави», яку пропонується розглядати як стан складових фінансових секторів держави щодо зменшення їх вразливості до економічних загроз як з внутрішніх, так і зовнішніх джерел, який досягається за рахунок сприятливого інвестиційного середовища, в умовах законодавчої спроможності влади та функціонуючої судової системи з одночасним захистом інтересів суб'єктів фінансових відносин та ефективним використанням фінансових ресурсів держави (С. 42-43);

– поглиблено визначення змісту, місця та ролі фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави, яка передбачає виокремлення відповідних підсистем, елементів, принципів, об'єктів і суб'єктів, у результаті чого запропоновано механізм забезпечення фінансової безпеки держави в основі якого лежить оцінка рівня фінансової безпеки в поєднанні з постійним моніторингом стану основних складових фінансової безпеки та діагностикою наявних і потенційних загроз (С. 58-59);

– розвинуто наукові засади транспарентності діяльності державних органів управління у сфері фінансової безпеки держави як пріоритетної складової економічної безпеки, що на відміну від сьогодення передбачає застосування рівня тіньової економіки як індикатора ефективності роботи БЕБ та інших державних органів управління, які займаються боротьбою з фінансовими порушеннями та злочинністю у фінансовій сфері, використання якого слід комбінувати з методами оцінки фінансової безпеки та ефективними заходами державного управління (С. 99-102).

5. Значення дослідження для науки та практики, шляхи використання його результатів.

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю широкого застосування розроблених в дисертації науково-методичних

підходів як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. Результати дисертаційної роботи спрямовані на вирішення важливої науково-практичної задачі, що виявляється у розвитку існуючих та розробці науково-методологічних та практичних рекомендацій щодо оцінки фінансової безпеки держави в контексті стабілізації соціально-економічного розвитку.

Практичне значення наукових результатів, одержаних в дисертаційній роботі, визначається конкретною спрямованістю висновків, рекомендацій та пропозицій авторки, а також обґрунтуванням методичного базису оцінки фінансової безпеки держави.

Розроблені дисертанткою методичні положення можуть бути використані в діяльності державних органів виконавчої влади, зокрема, Міністерством економіки, Кабінетом міністрів України, Міжвідомчої комісії з питань фінансової безпеки, Департаментом монетарної політики та економічного аналізу НБУ, Рахунковою палатою, Міністерством фінансів та його підзвітними службами.

Крім того, наукові та методичні положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Сумського державного університету при викладанні дисциплін «Публічні фінанси» та «Фінансова безпека держави» (акт про впровадження результатів дисертаційної роботи від 29.08.2023).

6. Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих наукових працях.

Наукові положення та результати дисертаційної роботи Чорної С.В. повною мірою висвітлено в опублікованих за темою дисертації 19 наукових працях, загальним обсягом 10,31 друк. арк., із яких особисто автору належить 9,1 друк арк., зокрема, зокрема 1 підрозділ у колективній монографії, 6 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті в зарубіжних періодичних виданнях, що індексуються міжнародною наукометричною базою Scopus, 10 публікацій у збірниках матеріалів конференцій. В опублікованих наукових працях розкривається сутність та зміст положень, задекларованих дисертанткою як таких, що містять елементи наукової новизни. Дисертаційна робота є логічною, завершеною, містить повною мірою обґрунтовані наукові положення та висновки, складається з достатньої кількості рисунків та таблиць, що подано як безпосередньо в основній частині дисертації, так і винесено в додатки.

7. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

За результатами перевірки дисертаційної роботи Чорної С.В. на наявність ознак академічного плагіату встановлено коректність посилань на перинджерела для текстових та ілюстративних запозичень, навмисних спотворень не виявлено. Звідси можна зробити висновок про відсутність порушень академічної доброчесності.

8. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи.

1. При дослідженні інституційної складової державних органів управління у сфері фінансової безпеки держави (С. 93), авторка звернула увагу не лише на органи оперативного управління, які підпорядковані Кабінету Міністрів України, але й також розглянула включення до цієї структури органи, які підпорядковані Верховній Раді України. Структура комплексно відображає сферу впливу кожного управління, виокремивши Бюро економічної безпеки як стратегічного органу контролю та нагляду за фінансовими порушеннями та економічними злочинами. Проте дискусійним залишається питання використання загального показника тіньової економіки як індикатора ефективності роботи БЕБ. Авторка правильно зазначила, що рівень тіньової економіки може бути одним із індикаторів роботи Бюро економічної безпеки, але він не має бути єдиним показовим свідченням прозорості та ефективної боротьби з фінансовими злочинами.

2. У розділі 3.1 (стор. 150-159) дисертаційної роботи розглядається науково-методичний підхід до оцінювання рівня фінансової безпеки України. Позитивно оцінюючи оригінальність вибору модельного інструментарію, а саме методу побудови мультиплікативної моделі нелінійної згортки релевантних показників прямого та опосередкованого впливу з урахуванням можливостей (для стимулюючих факторів) та ризиків (для дестимулюючих факторів), в основі якого лежить комбінація ступеневої функції та методу Харрінгтона, слід зазначити, що результати оцінки за цією моделлю були більш точними у визначенні ступенів безпеки (низький, середній та дуже високий) порівняно з оцінкою фінансової безпеки за Методикою Міністерства економіки (розраховано в пункті 2.2), де визначено лише два стани фінансової безпеки – небезпечний та незадовільний. Аналізуючи дисертаційну роботу, можна зробити висновок, що запропонована модель краще відображає результати та точніше відтворює ситуацію в країні, оскільки періоди зниження загального рівня безпеки збігаються з кризовими станами, політичними дисбалансами, початком гібридної війни на сході країни. Проте, важливо відмітити, що модель була апробована лише на прикладі України, що ускладнює формулювання висновків стосовно її ефективності та використання для систем фінансової безпеки інших держав, на міжнародному рівні.

3. Позитивно відзначаючи розроблений підхід щодо оцінювання взаємозв'язку основних детермінант фінансової безпеки держави, які спричинені військовими ризиками, відкритим залишається дискусійне питання щодо ефекту впливу між ринковими фінансовими показниками та ступенем розвитку фінансової безпеки держави. Встановлено, що індикатор військового захисту має прямо пропорційний зв'язок із загальним показником фінансової безпеки держави, натомість збільшення показника загальних резервів виявилось обернено пропорційним значенню фінансової безпеки держави. Представлено недостатню аргументацію отриманого результату, оскільки за логікою розуміється, що із збільшенням резервів країни рівень фінансової безпеки має зростати. Таким чином, висновок не є однозначним та вимагає додаткових пояснень.

4. Оцінюючи комплексність та ретельність попереднього положення щодо науково-методичного оцінювання синергетичного ефекту впливу детермінант на політику фінансової безпеки держави в розрізі множинного регресійного аналізу (С. 181-184), було з'ясовано наскільки змінюється залежна змінна (рівень фінансової безпеки) при зміні окремого фактора. Варто відзначити, що цей аналіз є дещо обмеженим, тому рекомендується розширити перелік ринкових фінансових показників, що зазнали впливу після початку війни (факторних змінних). Доцільно включення таких змінних як, наприклад, дефіцит державного бюджету та рівень безробіття. При цьому, нестатистично значущі показники, які не мають вагомого впливу на оцінку взаємозв'язку з рівнем фінансової безпеки, можуть бути виключені з розгляду.

5. Науковий інтерес мають запропоновані дисертанткою рекомендаційні заходи для уряду України з метою збереження та захисту фінансових інтересів держави в межах управлінських рішень фінансової безпеки (С. 186). Водночас, створення ефективної системи забезпечення фінансової безпеки держави стає все більш актуальною проблемою для світового співтовариства. Дослідження може досягти вищого наукового рівня, якщо доповнити його аналізом ефективних підходів, методів та інструментів до протидії ризикам та загрозам фінансових систем інших країн світу та механізмів їх впровадження в національну систему.

В цілому зауваження мають дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної дисертаційної роботи та не знижують її наукову і практичну цінність.

9. Загальний висновок дисертаційної роботи та її відповідність установленим вимогам.

Оцінюючи результати дисертаційної роботи Чорної С.В. на тему «Оцінка рівня фінансової безпеки держави в контексті стабілізації соціально-економічного розвитку», варто відзначити, що вона є завершеним в межах поставлених завдань комплексним і самостійно виконаним дослідженням.

Робота виконана на достатньо високому науковому рівні, містить теоретичні положення, методичні підходи і практичні рекомендації, які у сукупності дозволяють здійснити удосконалення науково-методичних підходів щодо оцінки фінансової безпеки держави.

Наукова і практична цінність дисертації підтверджується науковими статтями та іншими публікаціями Чорної С.В., які відображають положення отриманої наукової новини. В дисертаційній роботі використано лише ті ідеї та положення з наукових робіт у співавторстві, котрі є особистим здобутком дисертантки. Ключові результати проведеного дослідження пройшли апробацію на відповідних науково-практичних конференціях та в процесі виконання науково-дослідних робіт.

Зміст та структура дисертації відповідають обраній темі і забезпечують досягнення мети і вирішення поставлених наукових завдань. Винесені на захист пункти наукової новизни, практичні рекомендації та висновки є достовірними і повністю розкриті в роботі.

Актуальність обраної теми дисертаційної роботи «Оцінка рівня фінансової безпеки держави в контексті стабілізації соціально-економічного розвитку», обґрунтованість висновків і рекомендацій, достатній рівень наукової новизни, кількість та якість публікацій відповідають вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка – Чорна Світлана Вікторівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Максим ЖИТАР